

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 2.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

RECITI
Budapest • 2013

Készült az OTKA 104758. sz. pályázat támogatásával
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Felelős kiadó: az MTA BTK főigazgatója
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Pannónia Print Kft.

A Doromb második kötete elé

Doromb' Múzsája.

Mint bús vándor, nem honi partokon
Számúzve, pór lánykák' pizskos kezén,
Rendeltetésemtől bojongtam én,
Gyász dalt zörögve csak drót ajkimon,
Majd a' nagy ég könnyítve sorsomon,
Az idő szellem, a' kegy-teljes lény,
Bús egemre szebb korányt derítvén,
Magasb ének zeneg lágy húromon,
Karon fogózva Lant testvéremmel
Már a' Költés' rózsás egén fellengek,
Vetélkedve két Aurórával,
Lessz-é hogy néznek ők irígy szemmel,
Fölöttök nyertesén ha majd derengek
Körül lengek örök glóriával!!!! (1833)*

Ezeket a sorokat épp 180 esztendővel ezelőtt vetették papírra a debreceni református kollégium diákjai, méghozzá az 1833. évi *Doromb*-almanach nyitó verséként. Az üzenet világos: a „nagybetűs Doromb”, a közköltészet néha lerázhatja magáról számúzott sorsának, mellőzöttségének béklyóját, szövetségre léphet a műköltéssel, s „drót ajki” komolyabb dolgokat is zenghetnek. A tréfásan fennkölt invokáció a közköltészet egyik fontos, koroktól független törvényét hirdeti. Nevezetesen: a műköltészet technikáját vagy egyes tárgyait átvéve igenis „viheti valamire” a mi kis dróthúrú hangszerünk, s „magasb ének” megszóltatója lehet. A becsvágó dorombmúzsza persze jótékonyan hallgat azokról a (roppant gyakori) esetekről, amikor mindez épp fordítva sül el, s a költők egyedi szókincese e hagyományláncban mindössze mechanikus toposzként, aprópénzre váltva zörgedez, a magasabb témák pedig nyomasztóan kisszerű kidolgozást kapnak, s legfeljebb önmaguk paródiájaként olvashatók.

Mások nem voltak ilyen engedékenyek a doromb-világgal. Nemcsak Petőfi-nek az utánpótlókat gyalázó, 2012-ben mottóként idézett sorai tanúskodnak erről, hanem Bloch Móric (később: Ballagi Mór) költészeti példatára is, amelyet a magyar ifjúság okulására állított össze 1845-ben. A *Tóldalék*ban olvashatjuk:

* *Doromb* (1833), Debrecen, Irodalmi Múzeum K X.74.291. (STOLL 1322.), 1a.

Parodia

Miket szívem ömledezvén,
Mást utánolt hangokban
Énekeltél, szánlak szegény!
Nem nagy ész szól azokban,
Pillangónak szüleményi
Versbe nyomott szavaid.
Vevőnek rossz szerzeményi
Álomhozó dalaid.
Ha tehetség nincs eredben,
A' lant doromb lesz kezedben
'S értelmed a' nap alatt
Csak agyagból sült falat.**

Mind az 1833-as, mind az 1845-ös vers rejtve hagyja azonban a hagyományhoz fűződő viszony másik oldalát: azt, hogy a közköltészet igenis táplálkozhat alantasabb rétegekből, szóbeliségből, népdalokból, mondákból, közmondásokból, s hogy e kapcsolatrendszer legalább akkora (ha nem nagyobb) értékek közvetítőjévé teszi, mint amikor a műköltészet „háztáji”, gyengécske visszfényeként viselkedik. A közköltészet végeláthatatlan svédasztalát (netán bolhapiacát?) egyaránt körülállják hivatásos és műkedvelő költők, de „szűrös-gubás emberek” is, s mindenki leemel róla valamit, ami megtetszik neki.

A *Doromb*-sorozat 2. kötete az előzmények szellemében, mégis új irányokból keresi a választ a fentiekre. Az autochton közköltészet belső, textológiai-műfaji törvényszerűségei helyett ugyanis ezúttal e hagyomány tág határvidékére kirándulunk: az alkalmi műköltészet, az epigonizmus, a propaganda világába. A szerzők nem beszéltek össze, s feltehetőleg nem is mind ismerik egymást, ám valamiért azonos vagy hasonló irányba indultak. Ezt a nyilvánosság kétarcúsága kifejezéssel tudnám érzékeltetni, mivel az itt közölt műhelytanulmányok szinte mind rákérdeznek: hogyan „dolgozik” egy szöveg a befogadói közösségén? Mit tehet egy populáris piacra szánt alkotás szerzője, hogy sikeres legyen? Egy kassai lelkész gúnyversétől (Knapp Éva) a kunsági tolvajok kipellengérezésére írt balladisztikus dalon át (Küllös Imola) így jutunk el a betyárból lett '48-as huszár megdicsőüléséig (Seres István). Ízelítőt kapunk a XIX. századi választási manipuláció költői emlékeiből (Buda Attila), sőt a Kádár-kori kulturális szamizdatokról

** *Költészeti kézikönyv vagy magyar költemények példagyűjteménye a' költészet fajai szerint elrendezve, költészet tanulók számára*, szerk. Dr. BLOCH Móricz, Pest, Kilian György, 1845, Toldalék. A versre Szigeti Csaba hívta fel figyelmemet, ez úton is köszönöm neki.

is, amelyek kikerültek a cenzúrát, de nyitott szöveggént másolt variánsaik egyúttal mégis önreprezentációnak tekinthetők (Danyi Gábor).

A másik irányt a folklórszövegek megismerésének, s még inkább *a folklórelmény tudatosításának történetisége* jelenti. A reformkori Kultsár István például újságíróként lett országos szószólója a népi-félnépi hagyományok felfedezésének, beleértve a szövegeket (Csörsz Rumen István), de a hangszereket, táncokat, zenét és népszokásokat is (Tari Lujza). Nem véletlen, hogy a magyar irodalomtörténeti kánon egyik megalapozója, Toldy Ferenc jórészt szintén az ő kiadásában megjelent népdalokat közölte újra kézikönyvében, ezzel szavatolva hosszú távú ismertségüket (Voigt Vilmos). Hasonlóképp emelte az örökkévalóságba Petőfi Sándor azokat a régi hazugságmese-motívumokat, amelyeket ma oly jellemző epizódokként olvasunk *János vitéz* kalandjaiban (Bognár Péter). A karikás ostorával vitézkedő Rózsa Sándor emlékezetéről az 1848/49-es szabadságharc egyik ponyvafüzetében maga Arany János gondoskodott. E kiváló férfiak annak a hagyománynak kerestek nyilvánosságot, amelyik addig nem kapta meg azt. Mindig akadnak azonban olyan alkotások is, amelyek ugyan a saját korában csak műkedvelő időtöltésképp, szórakoztató elfoglaltság során születtek, ám a későbbi korok olvasói vagy kutatói számára érdekessé válhatnak. Ebbe a kategóriába tartoznak Bodrogy Papp István dunántúli származású mezőberényi jogász versgyűjteményei, amelyek Kisfaludy Sándor hatását tükrözik (Nemesné Matus Zsanett), ám a kánon peremére szorult, hajdan sikeres poéta, Mátyási József újonnan előkerült kéziratái is, amelyek egyúttal a kor legismertebb magyar szobrászával, Ferenczy Istvánnal való barátságáról mesélnek (Nagy Krisztina).

Nem vitás, hogy az irodalom e rétegei és műfajai gyakran nem annyira önmagukért fontosak, sokkal inkább mint társadalom- és mentalitástörténeti dokumentumok. Ennek szemléletes példáját adja Nagy Andor, aki egy XVII. századi brassói szász patríciuscsalád történetének számos mozzanatát tisztázza – egy halotti vers segítségével. A már említett tanulmányokban éppígy sok újdonságot tudhatunk meg egy politikai-egyházi gúnyvers büntetőjogi következményeiről, egy tolvajokról szóló hírvers bűnügyi háttéréről, a karikás ostorral harcoló betyárok valóságos szerepéről és mondai emlékezetéről, nem utolsó sorban pedig a korteskedésről mint politikai forgatókönyvről és irodalmi motivációról...

A nyilvánosság kérdése a közköltészetben, s általában a populáris kultúrában úgy is feltehető, hogy a szövegek mennyiben „élnek” a hagyományban, s folytatnak-e vele kreatív vagy destruktív párbeszédet, kapnak-e „hátszelet” vagy „ellenszelet”. Az egyházi iskolákban virágzásnak indult magyar drámakultúra két fontos szövegtípusa joggal kerül a közköltészeti kutatások látóterébe. A Névtelen *Comico-Tragoediá*ból kiszakadt, bibliai példázatot színpadra állító *Dúsgazdag-játék* (Kaposi Krisztina), illetve a Gergely-napi protestáns

iskolai színdarabok (Smid Mária Bernadett) oktató és propagandisztikus céljai, majd közkinccsé válásuk, folklorizációjuk, esetenként folklorizmusuk egyaránt tanulságos és modell értékű. Ide sorolható egy XX. század eleji kéziratot versfüzet is, amelynek népdalait Székelyvéckén mondta tollba egy helybéli leány, Burus Mányi, a gyűjtemény végére pedig román hazafias verseket jegyeztek le hallomásból. Móser Zoltán tanulmánya a saját keretei közt fejlődő néphagyománynak, illetve a külső hatásra érkező szövegeknek sajátos együttéléséről, forrásairól és változatairól tudósít – az énekelni vágyók kedvéért sok kottamelléklettel.

A szerkesztő köszönetet mond valamennyi szerzőnek, biztatva őket és tanítványaikat-kollégáikat, hogy később se feledkezzenek meg e témákról. Természetesen új szerzők jelentkezését is várjuk a *Doromb* leendő köteteibe, hiszen a téma (vagy inkább témahálózat) újabb aspektusai kaphatnak így figyelmet, s tovább szélesedhet azok köre, akiknek kutatói tapasztalatuk és véleményük van a közköltészeti jelenségekről. Külön köszönettel tartozunk Küllős Imola és Czibula Katalin lektori munkájáért, Szilágyi N. Zsuzsa és Csirkés Ferenc fordítói segítségéért, továbbá Szilágyi Márton, Thimár Attila, Kiss Farkas Gábor és Orlovszky Géza tanári-témavezetői közvetítéséért. A kötet megjelentetését az OTKA K 104758. sz. pályázata támogatta.

Csörsz Rumen István